

А. В. Дышель

ОСВОЕНИЕ УДАРНЫХ ВИДОВ ЕДИНОБОРСТВ КАК СПОСОБ РЕКРЕАЦИИ ПОДРОСТКОВ

В статье предложена организация рекреационного процесса подростков посредством изучения ударных видов единоборств. Отмечено, что изучение ударных видов единоборств способствует избавлению тревожности и страхов у подростков, формирует такие личностные качества, как активность, решительность, уверенность. Рассмотрены анатомо-физиологические и психологические особенности подросткового возраста в свете изучения ударных видов единоборств. Разработана схема изучения ударных видов единоборств и сформулированы принципы, правила и этапы данного процесса. Все это объединено в метод: ударно-боевой терапию, которая является основой рекреации подростков

Ключевые слова: ударные виды единоборств, ударно-боевая терапия, подростковый возраст, рекреация, анатомо-физиологические особенности, психологические особенности, двигательный навык.

O. V. Dyshel

MASTERING MARTIAL ARTS AS A WAY OF ADOLESCENTS' RECREATION

The article contains the information about the mastering of martial arts as a way teenagers' recreation. It is found out that adolescents get rid of fears through the study of martial arts. It is also determined that this kind of sports forms their personal qualities, such as strength, self-confidence etc. Anatomical, physiological and psychological characteristics of adolescence are considered from the point of view of mastering martial arts. Some schemes of studying martial arts are developed by the author. Principles, rules and stages of the process are also formulated in the article. Besides, the author describes a special method, which helps adolescents to master this kind of sports, which is called shock-fighting therapy. This is the basis of recreation of adolescents. The period of junior adolescence covers the age from 11 to 15 years. This age is associated with some physiological, anatomical and psychological changes, because children's bodies and minds change. This often creates a negative emotional background of children. This can be a barrier of adequate communication and interaction with others. Besides, teenagers' perception develops together with the intellectualization of the whole sense cognition. It is an important factor in the process of exercising the combat technique. In this regard the ability of a sportsman to predict the development of actions during a battle is of extreme importance. Recreational process plays an important role in the formation of teenager's personality. We consider recreation as a complex of methods, aimed at participating adolescents to diverse vigorous activity. In this context sport is a special mechanism, which helps a child to master useful skills, to feel more confident and to be able to self-develop. Martial arts combine the system of complex approach to the development of adolescents.

Keywords: martial arts, combat strike-therapy, adolescence, recreation, anatomical and physiological characteristics, psychological characteristics, motor skill.

Подано до редакції 08.09.2014

УДК: 616.89.008.+159

О. О. Зіборова

ВПЛИВ ЗАХОДІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В ТАБОРАХ ЛІТНЬОГО ТИПУ НА СТИЛЬ МАТЕРИНСЬКОГО ВІДНОШЕННЯ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН МАТЕРІВ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

У статті досліджено особливості материнського відношення та психоемоційного стану жінок, які виховують дитину з обмеженими можливостями. Для діагностики особливостей проявів материнського відношення застосовано авторський опитувальник визначення стилю материнського відношення у матерів аномальних дітей. Проведена оцінка динаміки рівнів дефіцитарності материнського відношення та рівнів соціальної і особистісної фрустрації матерів дітей з обмеженими можливостями при застосуванні соціально-психологічних технологій. Виявлено, що технології соціального залучення сприяють оптимізації материнського відношення.

Ключові слова: стиль материнського відношення, особливості стану матерів дітей з обмеженими можливостями, заходи соціально-психологічної реабілітації, особливості материнського ставлення, психоемоційний стан, психотравма, динаміка видозмінення материнської сфери, соціально-психологічні технології, оптимізація материнського відношення.

Загострення соціальних та демографічних проблем в нашому суспільстві, недостатність та недосконалість існуючих програм соціально-психологічної допомоги сім'ям, які виховують дітей,

роблять актуальними дослідження материнства та особливостей його проявів. Дослідження в останні десятиріччя доводять що материнство – одна з соціальних жіночих ролей, хоча потреба бути матір'ю

закладена в жіночій природі [2,5,6]. Бурхливі соціальні зміни у суспільстві в останній час значно збільшили діапазон цінностей та різноманітних ролей жінки. Вивчення соціально-психологічних відносин матері постають особливо актуальними для виявлення закономірностей залежності психологічного стану жінки та проявів її материнського відношення (МВ) саме від соціальних установок конкретної культури та особливостей взаємодії матері з іншими людьми. Досить гостро проблема взаємодії з оточуючими постає для матерів, які виховують дитину з відхиленнями у психофізичному розвитку. Дослідження особливостей прояву МВ в сім'ї, яка виховує аномальну дитину зосереджені головним чином в напрямку корекції стилю МВ для організації в сім'ї оптимальних умов розвитку дитини [1,2,7]. Існуюча залежність як психічного стану матері аномальної дитини, так і проявів її МВ від її соціальних відносин визначена багатьма дослідниками, але вивчена недостатньо [5,6,4].

Мета роботи: дослідити динаміку стилю материнського відношення та психоемоційного стану матерів аномальних дітей після заходів соціально-психологічної реабілітації в таборах літнього типу.

Для досягнення мети дослідження визначені наступні завдання:

1. Оцінити стиль материнського відношення у матерів аномальних дітей за розробленою авторською методикою та його динаміку після проведення соціально-психологічної реабілітації в умовах літнього табору.

2. Дослідити динаміку рівня соціальної фрустрованості матерів аномальних дітей з врахуванням стилю материнського відношення.

3. Дослідити динаміку показників особистісної фрустрованості у матерів аномальних дітей з врахуванням стилю материнського відношення.

В роботах М. Мид, І. Кон, Е. Н. Сергієнко та інших авторів доведено, що поняття норми МВ, «образу гарної матері», як і еволюційно очікуваного образу дитини визначається установками та цінностями конкретної культури. У сучасних дослідженнях Г. Г. Філіпової, А. Д. Кошелевої, В. І. Перегуді, Г. А. Свердлової та інших авторів конкретно культурна модель материнства визначається змістом материнської потребно-мотиваційної сфери, яка вміщує потребу у взаємодії з дитиною; потребу в турботі та захисті дитини; потребу в материнстві як у стані, що вміщує також очікування соціального схвалення від виконання материнських функцій [9]. На основі узагальнення досліджень формування та прояву материнської поведінки Г. Г. Філіповою визначено наступні характеристики стилю материнського відношення:

1) Адекватний стиль – адекватний емоційний супровід дитини, високий рівень материнської компетентності.

2) Тривожний стиль – підсилюючий або слабко засуджуючий емоційний супровід, незадоволеність материнством, невпевненість у собі, тривожність.

3) Амбівалентний стиль – нестійкий, з протилежними тенденціями емоційного супроводу, засудження себе поряд з виправданнями.

4) Емоційно-відсторонений стиль – ігноруючий емоційний супровід, орієнтація на дотримання режиму, незадоволення дефіцитом часу на свої потреби.

5) Афективно-відкидаючий стиль вміщує ігнорування та засудження дитини, низький рівень задоволення потреб дитини.

Назва стилів відображає ступінь та ознаки дефіцитарності материнського відношення. Стиль материнської поведінки визначався за наступними критеріями: стиль емоційного супроводу, ступінь об'єктивізації дитини, рівень розвитку материнської компетентності, зміна режиму власного життя, життя сім'ї як пристосування до ритму життєвої діяльності дитини, задоволення собою, дитиною, відношенням до себе і дитини, оточуючих людей [9].

В наведених критеріях визначення стилю МВ як складові, що впливають на формування стилю МВ, містяться особливості соціальних відносин жінок. Для визначення особливостей стилю МВ у матерів аномальних дітей, які базуються на загальних закономірностях формування структури материнської потребно-мотиваційної сфери, але суттєво відрізняються за змістом та проявами від стилю МВ у матерів здорових дітей, автором на основі 5-річного досвіду соціально-психологічної реабілітації матерів дітей з обмеженими можливостями розроблено опитувальник по визначенню стилю материнського відношення у таких матерів. В якості критеріїв певного стилю материнського відношення використані критерії, які сформульовані в дослідженнях Г. Г. Філіпової. Базою для стверджень опитувальника стали найбільш поширені, «типові» висловлювання 285 жінок, які брали участь у заходах громадської організації «Творчий центр індивідуального розвитку».

За розробленим опитувальником визначення стилю материнського відношення (ОМВ) опитано 140 матерів дітей з обмеженими можливостями віком від 31 до 42 років. З досліджених жінок у 34,3% виявлено адекватний стиль материнської поведінки, у 25,7% виявлено тривожний стиль, у 21,4% виявлено амбівалентний стиль і 18,6% жінок мають емоційно-відсторонений стиль материнського відношення. Афективно-відвергаючий стиль не був визначений. Відповідність результатів опитування наведеним критеріям певного стилю материнського відношення підтверджена результатами наукового спостереження та структурованого інтерв'ю з жінками.

Проведене психологічне обстеження показує, що материнське відношення більш ніж 65% матерів аномальних дітей має ознаки дефіцитарності емоційного

супроводу дитини та соціального санкціонування матері, що потребує відповідної корекції [2]. Спостереження за материнською поведінкою на різноманітних заходах громадської організації, анкетування жінок за спеціально розробленим авторським опитувальником довели, що певні переживання у такої категорії жінок моделюють прояв материнського ставлення і ці переживання можна розділити на дві основні категорії.

По-перше, це переживання від відсутності умов задоволення власних материнських потреб. Такі переживання виникають внаслідок того, що не реалізуються позитивні сенсорні стимули задоволення материнством, бо наявні порушення ознак гештальту немовлятства (зовнішній вигляд, міміка, відсутність прихильності до тактильного контакту та інші порушення). Мати відчуває страх, розгубленість, жаль до дитини, почуття провини перед дитиною, не отримує очікуваних позитивних емоцій від взаємодії з нею. Материнська поведінка в таких випадках часто буває емоційно неадекватною, недостатній емоційний, з боку матері-жінки, супровід дитини виступає суттєвим негативним фактором в сенсі подальшого розвитку дитини [3,9].

Другою поведінковою складовою психотравми жінки постають її переживання внаслідок взаємодії з мікрооточенням в плані реалізації соціальної ролі матері у суспільстві від близьких родичів та оточуючих. Жінка отримує травму від народження «не такої дитини», усвідомлює крах своїх життєвих та кар'єрних планів, переживає втрату багатьох соціальних зв'язків, знаходиться у стані соціальної та особистісної фрустрації [4,5]. На стиль материнського відношення при відхиленнях у розвитку дитини впливають ступінь порушень перцептивно-когнитивних і психомоторних функцій у дитини, а також ті нові соціально-психологічні відносини, що складаються у матері з оточуючими людьми. Більшість існуючих методів корекції МВ спираються на підвищення рівня компетентності матері та на розкриття особистісного потенціалу, однак в піраміді потреб особистості Маслоу потреба належності, приєднання та прийняття є підґрунтям до потреб компетентності та самоактуалізації і реалізації потенціалу особистості. За умов нової для жінки соціальної ситуації особливо значущими постають її соціальні відносини та актуальними стають дослідження їх впливу на особистісні характеристики жінок, що стосується визначення особливості її материнського відношення. У нашому суспільстві одночасно існують соціальні норми гуманного ставлення до людей з особливими потребами та стереотипи негативного відношення до таких людей.

Страх втрати існуючих соціальних зв'язків, втрати належності до групи успішних матерів, неможливості самореалізації в ролі успішної матері викликає стан соціальної фрустрації у матері аномальної дитини. Соціальна фрустрація значною

мірою породжує особистісну фрустрацію, підвищену тривожність та відхилення материнського відношення до аномальної дитини. Сучасні дослідження психології материнства доводять, що у випадку дефіцитарності материнської сфери жінки потрібні ситуативні зміни, які можуть компенсувати видозмінення материнського відношення [8]. При дефіцитарності соціального схвалення потребою жінки є належність до соціальної групи, яку можливо створити – це групи взаємодопомоги, громадські батьківські організації, участь у яких сприяє зменшенню соціальної та особистісної фрустрації та зменшенню дефіцитарності материнського відношення.

Для сім'ї, яка виховує дитину з відхиленнями у розвитку, вельми необхідним є адекватне материнське ставлення, а втім виникає така ситуація, що мати не може створювати гармонійні відносини в діаді «мати-дитина», а відтак, її материнські потреби незадоволені та не забезпечують ефективного виконання нею материнських функцій. За таких умов в родині замість створення відповідних можливостей розвитку та габілітації несталих дітей виникає вторинний негативний вплив на розвиток дитини з боку матері і відбувається подальша деформація материнської поведінки. Наявність відхилень у розвитку дитини та неадекватне материнське ставлення підсилюють один одного в негативному сенсі. Імпульсом для оптимізації материнсько-дитячих відносин можуть бути наглядний досвід подолання схожих складних ситуацій в інших родинах, модифікація емоційних переживань, катарсис.

Дослідження в галузі соціальної психології [5,6] доводять, що найважливіші та найефективніші форми чуттєвих стимулів забезпечуються соціальними зв'язками та обмінами, але саме ці зв'язки постають обмеженими для матерів дітей з особливими потребами.

Ефективним підходом до компенсації дефіцитарності материнсько-дитячих відносин у сім'ї, яка виховує дитину з відхиленнями розвитку, може стати розробка соціально-психологічних технологій, спрямованих на створення спеціально сконструйованих соціальних груп з обмінами, зв'язками, спілкуванням, схваленням, які реально можуть допомогти жінкам з несталими дітьми. Постійна соціально-психологічна підтримка матерів у межах спеціально створеної соціальної групи має величезний потенціал та надає, навіть в умовах відсутності державних програм підтримки матерів дітей з особливими потребами, можливість формування та ситуативного змінення материнської сфери жінки відповідно до конкретних особливостей культури в нашій країні.

Для подолання кризової ситуації у сім'ї, яка виховує дитину з відхиленнями розвитку, матері потребують інформації про особливості психофізичного розвитку своєї дитини, можливості її розвитку та специфіку материнської поведінки з такою дитиною.

Проводячи семінари, школи матерів, вже можливо організувати групи взаємодопомоги жінок, у межах яких вони можуть обмінюватися досвідом, залучити до спілкування дітей, допомагати одна одній. Більш стабільною та адекватною потребам жінок, як і соціальна взаємодія, постає можливість брати участь у житті громадських організацій батьків, які мають дітей з особливими потребами. Вхідження до соціальної групи є гострою потребою будь якої людини, що закладено генетично [6,5] та має певні етнопсихологічні особливості та культурологічні традиції.

В українській культурі настанови людей, розсуд спільноти є найвищим визначенням суспільних цінностей. Потреба в приналежності до світу «добрих людей» пронизує усю творчість Т. Г. Шевченка:

«Де йшли гайдамаки, – малими ночами
Ходив я, та плакав, та людей шукав,
Щоб добру навчили» [10].

У наш час афіліація, яка визначається в співвідношенні прагнення до взаємодії з людьми та страху бути відкинутим людьми, є одним з соціально-психологічних чинників формування стилю МВ як прояву стилю поведінки людини в стресогенній ситуації [7]. У розробці заходів оптимізації материнсько-дитячих відносин у сім'ї, що виховує дитину з відхиленнями у розвитку, особливу увагу привертає така дієва форма соціально-психологічної реабілітації як літні табори інтенсивної корекції для порушень психоемоційного стану у матерів аномальних дітей за участю фахівців та волонтерів. У такому таборі надається можливість моделювання для матерів, дітей та інших членів сім'ї різноманітних ситуацій позитивної взаємодії – ситуацій допомоги, спільної діяльності, взаємної підтримки, успіху, виникнення дружніх стосунків. Нові соціальні відношення, які відповідають мотивам, інтересам та очікуванням матерів аномальних дітей, постають чинником зменшення соціальної та особистісної фрустрованості жінок та зменшенню неадекватних проявів в їх стилі МВ.

Дослідження змін стилю материнського відношення, показників рівня особистісної та соціальної фрустрації при моделюванні ситуації позитивної взаємодії було проведено у літньому таборі інтенсивної корекції громадської організації «Творчий центр індивідуального розвитку» для 30 жінок, які виховують дітей з обмеженими можливостями. При психологічному обстеженні використовувались наступні методики:

- авторський опитувальник визначення стилю материнського відношення у матерів дітей з обмеженими можливостями (ОМВ);
- діагностика рівня соціальної фрустрації (Л. І. Вассерман);
- діагностика рівня особистісної фрустрації (В. В. Бойко).

Використані методики вміщують різну кількість тверджень, тому для адекватності співставлення результатів опитування, сума балів, набраних за кожною з методик, поділена відповідно на кількість тверджень в кожній методиці.

Контрольну групу склали матері дітей з обмеженими можливостями, котрі не брали участь у заходах соціально-психологічної реабілітації в літньому таборі.

Результати динаміки показників стилю материнського відношення (МВ), рівнів соціальної фрустрації (ФС) та особистісної фрустрації (ФО) до та після заходів соціально-психологічної реабілітації в таборі літнього типу наведені в таблицях 1,2,3.

Результати психологічного обстеження доводять, що після участі в соціальних взаємовідносинах, соціальних ситуаціях та заходах, проведених в літньому таборі соціально психологічної реабілітації показники стилю материнського відношення у матерів аномальних дітей покращились. Показники МВ, які відображають ступінь дефіцитарності материнського відношення, зменшились у всіх жінок, які перебували в літньому таборі.

Таблиця 1

Динаміка стилю материнського відношення (МВ) у матерів аномальних дітей до і після заходів соціально-психологічної реабілітації в таборі літнього типу. (N_{er}=30, N_{k2}=30)

Показник та час	Показник стилю материнського відношення у жінок за балами авторського опитувальника ОМВ							
	Адекватний стиль		Тривожний стиль	Амбівалентний стиль	Емоційно-відсторонений стиль			
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
МВ до заходів	1,25	1,23	1,7	1,73	2,11		2,1	2,39
МВ після заходів	1,13	1,23	1,48	1,7	1,87		2,08	2,33
Динаміка МВ	-0,12	-0,01	-0,22	-0,03	-0,24		-0,02	-0,06

Таблиця 2

**Динаміка показників соціальної фрустрації (ФС)
матерів аномальних дітей до і після заходів соціально-психологічної
в таборі літнього типу з врахуванням стилю материнського відношення. (N_{г1}=30, N_{г2}=30)**

Показник та час	Стиль материнського відношення							
	Адекватний стиль		Тривожний стиль		Амбівалентний стиль		Емоційно-відсторонений стиль	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
ФС до заходів	0,4		0,42	0,75	0,75	0,9	0,89	0,58
ФС після заходів	0,3		0,41	0,58	0,75	0,75	0,88	0,5
Динаміка ФС	-0,1		-0,01	-0,17	0	-0,15	-0,01	-0,08

Таблиця 3

**Динаміка показників особистісної фрустрації (ФО) матерів аномальних дітей
до і після заходів соціально-психологічної в таборі літнього типу з врахуванням
стилю материнського відношення. (N_{г1}=30, N_{г2}=30)**

Показник та час	Стиль материнського відношення							
	Адекватний стиль		Тривожний стиль		Амбівалентний стиль		Емоційно-відсторонений стиль	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
ФО до заходів	2,4	2,4	3,4	3,45		3,9	3,9	2,5
ФО після заходів	1,8	2,75	2,8	3,45		3,2	3,85	2,3
Динаміка ФО	-0,3	-0,05	-0,6	-0,03		-0,7	-0,05	-0,2

Найбільші зміни МВ виявлено у матерів з тривожним стилем материнського відношення (-0,3 бала) та амбівалентним стилем материнського відношення (-0,26 бала). Покращився показник МВ у матерів, які мають адекватне відношення до дитини (-0,12 бала). Найменшими стали зміни показника МВ у емоційно-відсторонених матерів (-0,09 бала). Результати обстеження доводять, що рівні соціальної та особистісної фрустрації є найбільш значимими у жінок з тривожним та амбівалентним стилем материнського відношення. Саме у цих жінок рівні фрустрації змінилися найбільше. У жінок, які мають тривожне відношення до дитини, показник ФС змінився на 0,6 бала, для матерів, які мають амбівалентний стиль материнського відношення, показник ФС змінився на 0,7 бала. Зміни особистісної фрустрації також найбільш значимі для жінок, які мають тривожний або амбівалентний стиль материнського відношення, – -0,17 бала та -0,15 бала відповідно. Найменші зміни показників МВ, ФС и ФО виявлено у жінок, які емоційно-відсторонено відносяться до дитини з обмеженими можливостями, що цілком природно для жінок, які мають невеликий рівень фрустрації та потреб в емоційному спілкуванні як з дитиною, так і з оточуючими людьми. Емоційно-відсторонений стиль МВ негативно впливає на формування емоційної сфери дитини, сприяє створенню у дитини унікаюче-тривожної прив'язаності до матері та зростанню невпевненості ди-

тини в собі та в оточенні [1, 9]. Емоційно-відсторонений стиль виявлено у 18,6% матерів, та він постає найбільш стійким до корекції, що потребує подальшого дослідження та розробки спеціальних методик формування емоційної обізнаності у таких жінок. У контрольній групі жінок зміни показників навіть на порядок менше.

Результати психологічного обстеження показали, що моделювання позитивних взаємовідносин в групі та втілення заходів психокорекції (школи матерів, тренінги, консультування) в реабілітаційному таборі літнього типу сприяють покращенню психоемоційного стану матерів дітей з обмеженими можливостями, зменшенню ступеню дефіцитарності материнського відношення. Виявлено, що проведення літнього табору соціально-психологічної реабілітації жінок як соціально-психологічна технологія компенсації соціальної та емоційної дефіцитарності материнської потребово-мотиваційної сфери виявилось найбільш ефективним для жінок, які мали найбільш виражений ступінь дефіцитарності материнського відношення та фрустрованості та найбільшу потребу в ситуативній зміні материнської сфери. Результати дослідження доводять, що застосування соціально-психологічних технологій є адекватним потребам матерів, які виховують дітей з обмеженими можливостями.

Висновки. В сучасних дослідженнях психології материнства визначені структура та зміст материнської особистісної мотиваційної сфери, яка формується у процесі психофізіологічного онтогенезу жінки. У разі народження дитини з відхиленнями розвитку, поведінка матері може видозмінюватися як від наявності обмежень дитини, так і від порушення соціальних відносин матері. Особливостями материнської поведінки в цьому випадку стає неадекватність емоційної взаємодії матері з дитиною та дефіцитарність соціального санкціонування для жінки.

1. Для оцінки ефективності корекції деформованих материнських функцій необхідний діагностичний інструментарій, який відображає особливості МВ у матерів аномальних дітей. В даному дослідженні апробовано авторський опитувальник визначення стилю материнського відношення у матерів аномальних дітей (ОМВ). Опитувальник ОМВ розроблений на підґрунті сучасних уявлень про закономірності формування і прояву материнського відношення та досвіду автора у соціально-психологічній реабілітації матерів, які виховують дітей з обмеженими можливостями. Результати обстеження 140 жінок-матерів аномальних дітей дозволили визначити у 65% жінок певні прояви неадекватності стилю материнського відношення.

В експериментальній групі з 30 жінок реалізовані заходи психологічної корекції в умовах літнього табору і проведено обстеження до та після їх запровадження. Результати обстеження показали, що застосування соціально-психологічних реабілітаційних технологій в умовах літнього табору привели до покращення стилю материнського відношення та зниженню рівня соціальної та особистісної фрустрації у матерів аномальних дітей. Найбільші зміни материнського відношення та психоемоційного стану виявлено у матерів з тривожним та амбівалентним відношенням до дитини. Обстеження 30 матерів аномальних дітей контрольної групи, які не брали участь у заходах соціально-психологічної реабілітації, не виявили значимих змін щодо стилю материнського відношення і показників соціальної та особистісної фрустрації. Отримані результати дослідження доводять, що технології психологічної реабілітації та соціального залучення, які моделюють позитивні соціальні відносини в умовах літніх таборів (семінари, тренінги, школи матерів, свята) сприяють задоволенню гострих потреб матерів дітей з обмеженими можливостями в емоційних стимулах та соціальному санкціонуванні, що позитивно впливає на оптимізацію материнсько-дитячих взаємовідносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герхард С. Как любовь формирует мозг ребенка / С. Герхард // Пер. с англ. Ю. В. Рыковской. – М: Этерна, 2012. – 320 с.
2. Дегтяренко Т. В., Зіборова О. О. Психологічні особливості материнського ставлення у жінок, які виховують дитину з відхиленнями у психофізичному розвитку / Т. В. Дегтяренко, О. О. Зіборова // Наука і освіта. Психологія. – №7, 2013/СХ VII. – С. 146-149
3. Дегтяренко Т. В. Психофізіологія раннього онтогенезу / Т. В. Дегтяренко, В. Г. Ковиліна. – К., 2011 – 328с.
4. Іванова І. Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів / І. Б. Іванова. – К.: Логос, 2000. – 87 с.
5. Майерс Д. Соціальна психологія / Д. Майерс. – СПб.: Питер, 2011. – 793с.

REFERENCES

1. Gerkhard, S. (2012). *Kak lyubov formiruyet mozg rebenka [How love forms a child's brain]*. (Yu.V. Rykovskaya. Trans). Moscow: Eterna [in English].
2. Dehtiarenko, T. V., & Ziborova, O. O. (2013). *Psykhologichni osoblyvosti materynskoho stavlennia u zhinok, yaki vykhovuiut dytnu z vidkhylenniamy u psykhofizychnomu rozvytku [Psychological characteristics of maternal attitudes of the women raising a child with disabilities in psychophysical development]*. *Nauka i osvita. Psykhologhiia – Science and Education. Psychology*, 7, 146-149 [in Ukrainian].
3. Dehtiarenko, T. V., & Kovylyna, V. H. (2011). *Psykhofiziologhiia rannoho ontogenezu [Psychophysiology of early ontogenesis]*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Мид М. Культура и мир детства / М. Мид. – М.: Наука, 1989
7. Носенко Е. Л., Коврша Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврша. – К.: Вища шк., 2013. – 126 с.
8. Сергиенко Е. А. Антиципация в раннем онтогенезе человека / Е. А. Сергиенко. – М.: Наука, 1992. – 139 с.
9. Филиппова Г. Г. Психология материнства / Г. Г. Филиппова. – М.: Ин-т психотерапия, 2002. – 239 с.
10. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т. Г. Шевченко. – К.: Дніпро, 1974.

4. Ivanova, I. B. (2000). *Sotsialno-psykhologichni problemy ditei-invalidiv [Social and psychological problems of children with disabilities]*. Kyiv: Logos [in Ukrainian].
5. Mayers, D. (2011). *Sotsialnaya psikhologiya [Social Psychology]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].
6. Mid, M. (1989). *Kultura i mir detstva [The Culture and the World of Childhood]*. Moscow: Nauka [in Russian].
7. Nosenko, E. L., & Kovrsha, N. V. (2013). *Emot-siinyi intelekt: kontseptualizatsiia fenomenu, osnovni funktsii [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, fundamental functions]*. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

8. Sergienko, Ye. A. (1992). *Antitsipatsiya v rannem ontogeneze cheloveka [Anticipation in the early human ontogenesis]*. Moscow: Nauka [in Russian].

9. Filippova, G. G. (2002). *Psikhologiya materinstva [Maternity Psychology]*. Moscow: In-t psikhoterapiya [in Russian].

10. Shevchenko, T. H. (1974). *Kobzar [Folk Minstrel]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].

А. А. Зиборова

ВЛИЯНИЕ МЕРОПРИЯТИЙ СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ В ЛАГЕРЯХ ЛЕТНЕГО ТИПА НА СТИЛЬ МАТЕРИНСКОГО ОТНОШЕНИЯ И ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ МАТЕРЕЙ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

В статье исследованы особенности материнского отношения и психоэмоционального состояния женщин, воспитывающих ребенка с ограниченными возможностями. Для диагностики особенностей проявлений материнского отношения применен авторский опросник определения стиля материнского отношения у матерей аномальных детей. Проведена оценка динамики уровней дефицитарности материнского отношения и уровней социальной и личностной фрустрации матерей детей с ограниченными возможностями при применении социально-психологических технологий. Выявлено, что технологии социального привлечения способствуют оптимизации материнского отношения.

Ключевые слова: стиль материнского отношения, особенности состояния матерей детей с ограниченными возможностями, меры социально-психологической реабилитации, особенности материнского отношения, психоэмоциональное состояние, психотравма, динамика видоизменения материнской сферы, социально-психологические технологии, оптимизация материнского отношения.

О. О. Ziборова

IMPACT OF PSYCHOSOCIAL REHABILITATION SUMMER CAMPS ON STYLE OF MATERNAL ATTITUDE AND PSYCHO-EMOTIONAL STATE OF MOTHERS WHO HAVE CHILDREN WITH DISABILITIES

The article deals with the specificity of parental attitudes and emotional state of women raising children with disabilities. In order to realize the diagnostics of different features of maternal attitudes the author's questionnaire was used to define the style of maternal attitudes of abnormal children's mothers. The estimation of diminishment dynamics of maternal attitudes and levels of social and personal frustration of mothers who have children with disabilities is done in the application of social-psychological technologies. We found that the technologies of social inclusion promote optimizing of maternal attitudes. Different measures of psychological treatment in terms of a summer camp were implemented in the experimental group of 30 women examined before and after these measures. Test results showed that the use of social-psychological rehabilitation technologies in terms of a summer camp usually lead to the improvement of maternal identity attitudes and reduce social and personal frustration of abnormal children's mothers. Major and specific changes in parent attitudes and emotional state were detected in mothers with anxiety and ambivalent attitude to the child. Testing 30 mothers of abnormal children in the control group, who did not participate in activities of social and psychological rehabilitation, we found no significant changes in the style of maternal attitudes and indicators of social and personal frustration. The obtained results of the study show that technology and psychological rehabilitation and social inclusion that model positive social relationships in terms of summer camps (seminars, workshops, mother schools, holidays) contribute to meeting the urgent needs of mothers who have children with disabilities in social and emotional stimuli that positively effect the optimization of the parent-child relationship. The research in social psychology suggests that the most important and most effective forms of sensory stimuli are provided by social connections and exchanges, but these relationships appear to be limited to mothers of children with special needs.

Keywords: mothers who have children with disabilities, maternal attitude style, specificity of the state of mothers who have children with disabilities, measures of social and psychological rehabilitation, specificity of mother's attitude, psycho-emotional state, psychotrauma, dynamics of maternal sphere modifying, social and psychological technologies, optimizing maternal attitude.

Подано до редакції 08.09.2014